

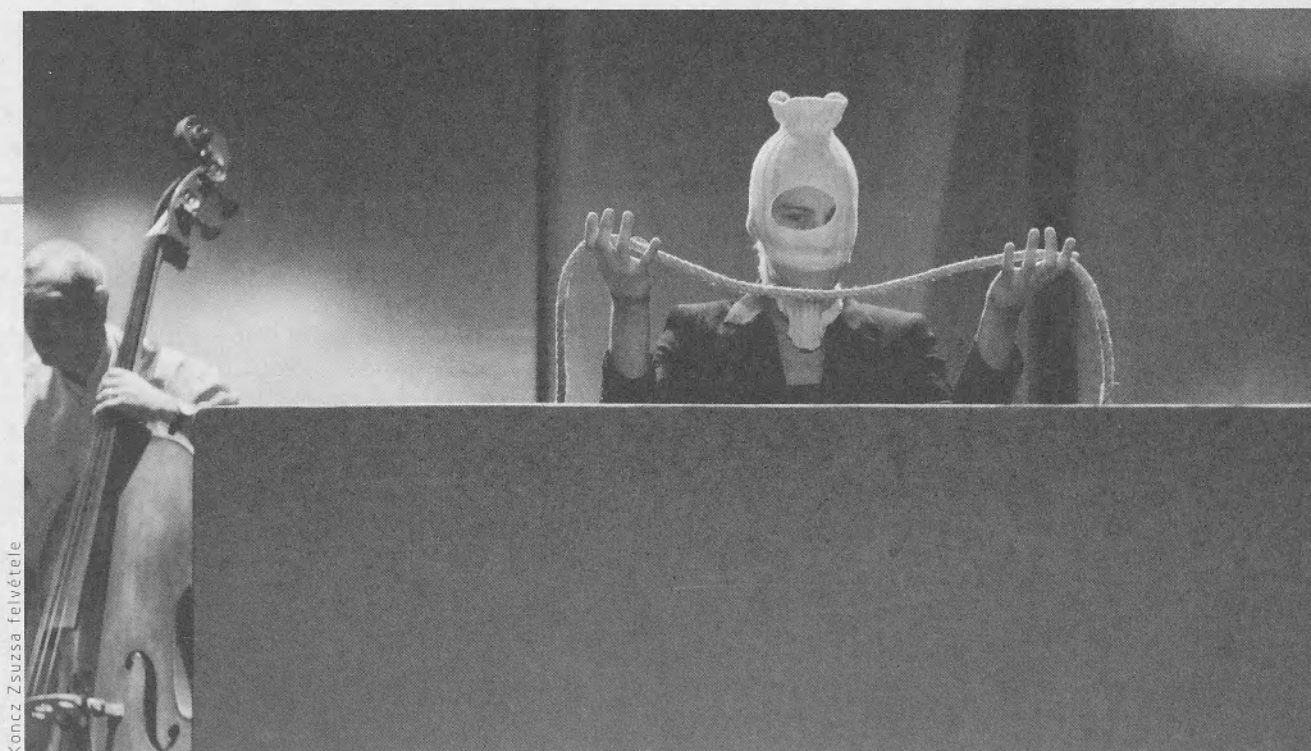
Török Ákos

Határesetek

ENTRACTE

A hogy a hazai színházi, mozdulatművészeti éra meg-megújuló lendülettel keresi, mi illik bele, úgy Nagy József évek óta a kereteit feszegeti mindannak, aminek voltaképpen még nincsenek is keretei, és amit *fizikai színházként* (*physical theatre*) emlegetünk. Amikor október 11-én Nagy József és Szelevényi Ákos *Entracte* (Felvonásköz) című előadása után kijöttem a Trafóból, megérintett voltam és zavarodott. Ez utóbbinak próbálok utánajárni – és eljutni az előbbihez...

Benkő
Róbert
és Marlène
Rostaing



Koncz Zsuzsa felvétele

I. Színház és szent határán

Az *Entracte* egyik jelenetsorában – noha nyilvánvalóan nincsen jelentés nélkül maga a mozdulatsor sem (a végén egy üveglapra kiszórt sárga porhalomba mártják a nyakánál megkötözött Nagy József homlokát) – az együtt-tevékenykedés *hogyanja* az, ami igazán varázsos és lélegzetelállító. Ahogy egyszerre gyorsul, majd lassul és lüktet tovább a leghétköznapibb cselekvések (asztalépítés elemekből, doboz ráhelyezése az asztalra stb.) egymásutánja, és gördülnek el egymáson a legkisebb zökkenés nélkül, valamiféle autentikus együttlét, egyfajta földi teljesség előképeként. A színtéri cselekvéssor ebben az esetben hosszú-hosszú gyakorlás, összeszokottság és különleges ütemérzék kérdése, és mint ilyen csupán játék: utalás a teljességre, utalás a szentségre. Ami így még színház és színházként teljes.

Ha azonban továbblépünk, van valami nehezen megfogalmazható oda nem illés az *Entracte* – Szelevényi Ákos zenéjéből, a játéktér többszörösen tört terének szürkésfeketéjéből, a mozdulatoknak a legkevésbé várt módon váltakozó ritmusaiból és kiállásaiból összeálló – atmoszférájában: valami, a primer népek általunk rekonstruált közösségi rítusait idéző pszichedélikus, misztikus homályosság-világosság.¹ Ebben a helyzetben az *Entracte* nézőteréről úgy tűnik, hogy a színpadi történések – minden játékosságuk és helyenként konkrétáguk ellenére – nem az emberlét megidézésének, művészi értelemben vett újratemtésének színházi, hanem szakrális felmutatásának kultikus aktusát valósítják meg. A színháznak persze mindig is volt köze a szenthez (ha nem éppen egyenesen

¹ Mindennek legfeljebb utólagosan visszafejthető, de összbenyomásként akkor meg nem jelenő nyomai voltak a *Tájkép vihar után* című munkájában.

abból jött létre²), ám a tőle való elkülönültségét – éppen önmeghatározása egyik fundamentumaként – szintén nem tévesztette szem elől.³ A szentség megnyilvánulásának eredetileg (a primer rítusokban) nem voltak nézői, merthogy nem a felmutatás közvettségében, hanem a jelenlét-bennélét közvetlenségében létezett.⁴ Amikor a színház egyre jobban vissza(előre)lép a szakrális felé, egyre kevésbé értelmezhető számára a nézői státus. Az alkotói-előadói oldal felől ennek a folyamatnak legismertebb európai példája Jerzy Grotowski színháza. Különös élmény időrendben olvasni színházzal kapcsolatos szövegeit.⁵ látni azt, ahogy pontról pontra, gondolatról gondolatra lépeget kifelé a színházteremből, majd végezetül egy szakrális alkotói kisközösséget létrehozva a nézettség teréből is kilép – véglegesen, ahonnan utólagosan visszatekintve már nem is igen érthető, hogy mi dolga lehetett valamikor is bármiféle „nézőkkel”.

Az *Entracte* esetében, a befogadó felől nézve mindez azt jelenti, hogy ha valaki nem enged ennek a pszichedélikus vonzásnak, azaz nézőként nem tud vagy nem akar résztvevője lenni mindannak, ami annyira közelít egy szakrális aktust, annak számára az előadás atmoszférája inkább érződik kísértésnek vagy akár féltelmesnek, de legalábbis idegennek. És így nem is juthat el ahhoz az állandó megújulása mellett is összetevészhetetlen, világszerte elismert és gazdag színpadi világhoz, amelynek Nagy József a neve, és amelynek mindig is hangsúlyos jellemzője volt a színházi szakralitás, a szentre való utalás. Nagy József most – nem annyira tartalmi, mint atmoszferikus elemeivel – templomkaput látszik nyitni a színpadon.

Ez az első határhelyzet.

II. Művészet és blöff határán

Néha művelt és intelligens, ám színházba nemigen járó ismerőseim közül egyet-egyet gondolatban be szoktam ültetni a helyemre – főként mozdulatművészeti – előadásokra, és figyelem, mit látnak. Milyen, mondjuk, Kovács Gerzson Pétert látni a színpadon annak, aki semmit sem tud róla? És milyen az *Entracte*-ot?

A Nagy Józsefről alkotott vélemények két véglet között oszlanak meg: legtöbbször fenntartás nélkül elismerik alkotói-előadói ihlettségét, néhányan viszont – árnyaltan vagy szókimondóan – egyfajta valódi koncepciót nélkülöző, míves blöffölésnek tartják mindazt, amit eddig láttak tőle.

Markáns és félreismerhetetlen stílusuk, hangfekvésük van Nagy József darabjainak, amely még a vele rövidebb-hosszabb ideig együtt dolgozó alkotók önálló

munkáin⁶ is jellegzetes nyomokat hagy. Az egyik ilyen stíluselem az előadások jelbeszédszerűsége. Nagy sok esetben felvállalja a jeleknek a befogadó számára pontosan sosem dekódolható személyességét (egy egyenes vonal a *Tájkép vihar után*-ban az Alföldet jelentette számára⁷), emellett gyakran használ archetipikus-szakrális ikonokat (az *Entracte*-ban ilyen többek között a kör, a kígyó, a teknős, az egyenes, egyes kézjelek), hétköznapi dolgokat, formákat jelként (virág, négyzetes hasáb, lépcső, fűrész, más kézjelek), mozdulatokat, testgesztusokat, festett jeleket, árnyjátékot, jelentésszerű osztatásokat, satöbbi. Mindez a sokszintű és sokszínű jelbeszéd, amellyel, hogy egy eleven, alkotó intellektuális közeg kialakítására ad alkalmat, az ilyen típusú alkotásra nem kellően felkészült (vagy az előadás belső lendületéből kellő energiát nem nyerő) nézők számára egyrészt egy szinte kényszerítő módon *megfejtést igénylő*, ám ténylegesen *megfejtethetetlen* jelelés frusztráló élményét nyújtja, amit a darabok szokatlan elvontsága csak még inkább fokoz, másrészt egy használható nyelv hiányában számukra bármiféle, az egész darabon végigvonuló jelentés meglétét kérdésessé teszi.

Nagy József színpadi lényének van egy sajátos, kortalan öregsége,⁸ amely részben az önmagában való lecsendesedett teljességet, másrészt hosszú kezeivel, néha groteszk, máskor pantomimszerű mozdulataival együtt valamiféle időződő *clown*-figura elesettségét, ügyefogyottságát idézi. Az ebből eredő kétértelműséget a legkomolyabban vett komolyságnak és a játékoságnak, az ihletett artisztikumnak és a cirkuszi illuzionizmusnak szokatlan, sajátos egymásmelletti mélyíti, amely egy bizonyos szemszögből nézve izgalmas és elmélyülésre készítő paradoxon, egy másiktól viszont zavaró önellentmondás.

Nagy József munkái komoly befogadói aktivitást követelnek: intellektust, érzelmet és hitet egyaránt. És néha még ez is kevés lehet.

Ez a második határhelyzet.

III. Igen vagy nem?

Talán feladatom lenne, talán nem, de nem szeretnék dönteni. Mert nem tudok.

Amikor kijöttem az *Entracte*-ről, pontosan tudtam, hogy az előadás alatt történt velem valami fontos, noha azt nem, hogy mi az. Azt gondolom, hogy ha egy hétköznapi, „normális” színházba járó ember lennék, aki havonta háromszor-négyszer ül be a nézőtérre, elképzelhető, hogy nem néznék Nagy Józsefet. De hogy ez kiről mit mond el, azt már megint csak nem tudom.

ENTRACTE

(Trafó – Kortárs Művészetek Háza)

Zene: Szelevényi Ákos. **Díszlet:** Olivier Berthel, Clément Dira, Julien Fleureau, Julien Brochard, Jacqueline Bosson. **Jelmez:** Françoise Yapó. **Koreográfia, scenográfia:** Nagy József.

Szereplők: Ivan Fatjo, Peter Gemza, Marlène Rostaing, Nagy József (táncosok); Benkő Róbert, Eric Brochard, Gildas Etevenard, Szelevényi Ákos (zenészek).

² A táncos a papból vagy a pap a táncosból ...

³ Ágens *Deus tardatja* például a legkonkrétabb módon idéz egy elképzelt kultikus aktust, de ez mindvégig idézet marad, így egy pillanatra sem lesz más, mint színház, amely a színházi térben egy bizonyos értelemben véve a lehetséges legszorosabb kapcsolatot tart a szenttel.

⁴ Mindez a modern vallásokban (főként a nyugatiakban) a szentség megnyilvánulásainak felmutatási aktusaival megváltozott, lévén a résztvevők bizonyos értelemben nézőkké váltak, de ez a papnak a színésztől, a rítus résztvevőinek a színházi nézőtől való lényegi különbségét nemhogy elfedte volna, de tulajdonképpen ez tette teljességgel világossá.

⁵ Lásd Jerzy Grotowski: *Színház és rituálé*. Kalligram, 1999.

⁶ Lásd Döbrenyi Dénes *skettiért* és *Csend-ért* című munkáját vagy Bicskei István (Kapu Színház) *Szivárványkígyó* című előadói estjét.

⁷ Amit a vele való, előadás utáni, nyilvános beszélgetésből tudtam meg.

⁸ Amelyhez most tökéletesen illő és hasonló partnert talált magának Cécile Loyer személyében.